

לקראת שבת

עיונים בפרשת השבוע

מדברי

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א

שנה ב' / גליון מ"ד

ערש"ק פרשת בהר

ה'תשס"ה

איגוד תלמידי הישיבות

פתח דבר

לקראת שבת פרשת בהר הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדיה, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון מ"ד), והוא אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבד"כ לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה מפיו של משיח, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
איגוד תלמידי הישיבות

מעמו וראו כי טוב

הננו לבשר לקהל קוראינו כי ניתן להרשם כמנויים על הקובץ ולקבלו מידי שבוע באמצעות הדואר

בסך 10 ש"ח בלבד לחודש
(דמי טיפול ומשלוח)

לפרטים נא לפנות לטלפון 03-9604832
(ניתן להשאיר הודעה)

לקראת שבת

י"ל ע"י מערכת 'לקראת שבת'
שע"י איגוד תלמידי הישיבות
כתובת המערכת:

ת.ד. 2033 כפר-חב"ד, 72915

טלפון: 03.9604832 פקס: 03.9607370

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור ברש"י שמקשר הברכה ד"וישבתם על הארץ לבטח" למצות השמיטה, הגם שבפשטות זה קאי על "ושמרתם את (כל) חוקותי".
(ע"פ תורת מנחם – התוועדיות ה'תשמ"ז ח"ג עמ' 335,329)

יינה של תורה

ביאור מה שדווקא במצות השמיטה נכתב הענין ד"בהר סיני", דבמצוה זו דווקא ניכרת בגילוי הכוונה דכל המצוות – להמשיך אלקות בעולם הגשמי.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק א עמ' 273 ואילך)

חידושי סוגיות

הטעם בכך שישנה מצות עשה להשיך לעכו"ם הגם שיש לו חסרון ממון עי"ז, בהקדם ביאור הסברות בפלוגתת הגאונים והרא"ש בענין מחילה בריבית, דעפ"ז מבואר (ע"פ פנימיות) ענין זה ד"לנכרי תשיך".
(ע"פ לקוטי שיחות חלק יב עמ' 115 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

ביאורים ופתגמים בעניינו של פסח שני המלמד שאין דבר אבוד, ולעולם ניתן לתקן את מה שהחסירו.
(פתגמים מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מליבאוויטש)

מקרא אני דורש

”וישבתם על הארץ לבטח” – דווקא בשכר השמיטה

ביאור ברש"י שמקשר הברכה ד"וישבתם על הארץ לבטח" למצות השמיטה, הגם שבפשוטות זה קאי על "ושמרתם את (כל) חוקותי"

א. עה"פ בפרשתנו (כה, יח) "וישבתם על הארץ לבטח" מפרש רש"י "שבעוון שמיטה ישראל גולים, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, והרצת את שבתותיה, ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו".

וכבר הקשו מפרשי רש"י (עיין רא"ם ושפתי חכמים) ע"כ, דלכאורה, מכיון ש"וישבתם על הארץ לבטח" הוא בהמשך לתחילת הכתוב "ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם", היינו, שזהו שכר על קיום כל המצוות, מנ"ל לרש"י לקשר ענין זה עם מצות שמיטה דווקא?

והגם שתירצו שכוונת הפסוק באומרו "ושמרתם את חוקותי" וכו' היא "בחוקים ומשפטים של שמיטה הכתוב מדבר", אין תירוץ זה מספיק, דהרי ענינו של רש"י הוא לפרש 'פשוטו של מקרא', ובנדר"ד, לומר שכוונת הכתוב היא ל"חוקים ומשפטים של שמיטה" – הוא היפך פשוטו של מקרא לגמרי, דהרי בכל המקומות שנזכר בהם לשון זה, מדובר בשמירת וקיום כל המצוות. וחידוש כזה – שפסוק זה שונה מכל שאר הפסוקים שבהם נאמר אותו לשון – היה לו לרש"י לכתוב בפירושו.

ובפרט, שהראיה שמביא הרא"ם ש"בחוקות ומשפטים של שמיטה הכתוב מדבר, דאם לא כן, מה ענין זה לכאן" – מושללת ע"פ פירוש רש"י בפסוק שלפנ"ז "ולא תונו איש את עמיתו, כאן הזהיר על אונאת דברים", דזהו ציווי שאינו שייך כלל לענין השמיטה.

ג. הביאור בזה:

כאשר לומדים את הפסוק "וישבתם על הארץ לבטח", מתעוררת שאלה פשוטה: הן אמת שבגלל קיום החוקים והמשפטים מגיע השכר ד"וישבתם על הארץ", אבל מכיוון שיש חשש "שמא יגרום החטא", וכפי שפירש רש"י (וישלח לב, יא) בנוגע ליעקב שאמר "אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא", ובמילא, לא תקויים הבטחת השכר – כיצד שייך לומר "וישבתם על הארץ לבטח"?

ולכן, בהכרח לומר שיש כאן ענין מיוחד שבזכותו "וישבתם על הארץ" יהיה "לבטח", אפילו אם יגרום החטא.

וזהו מה שמפרש רש"י "בעוון שמיטה ישראל גולין . . . ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היר":

דבנוגע לגלות בבל, הנה, הגם שהיו שם עוד כמה וכמה חטאים, היה זמן הגלות דווקא "שבעים שמיטות . . . כנגד שבעים שמיטות שבטלו", ואילו היו מבטלים רק ס"ט שמיטות, היה משך הגלות רק ס"ט שנה. ומכך מוכח, שעונש הגלות בפועל הוא רק בעוון שמיטה, ואילו כאשר מקיימים מצות השמיטה, אינם גולים, אפילו אם נכשלו בשאר עוונות.

ועפ"ז מובן היטב פירוש הכתוב – "ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו", היינו, קיום כל המצוות וביניהם גם מצות שמיטה (שנתבארה זה עתה בפסוק), אזי "וישבתם על הארץ לבטח" – דבשכר מצוות שמיטה מובטח שה"וישבתם על הארץ" יהיה "לבטח" אפילו אם יגרום החטא בנוגע לשאר העניינים, כי "בעוון שמיטה (בלבד) ישראל גולים", כדמוכח משבעים שנות גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו (כנ"ל), ובמילא, כשיקיימו מצות שמיטה, הרי **בוודאי** שבמשך שמיטה זו (עד לשמיטה הבאה) לא יגלו מארצם – "וישבתם על הארץ לבטח".

יינה של תורה

ענין שמיטה אצל הר סיני – המשכת אלקות בעולם

ביאור מה שדווקא במצות השמיטה נכתב הענין ד"בהר סיני", דבמצוה זו דווקא ניכרת בגילוי הכוונה דכל המצוות – להמשיך אלקות בעולם הגשמי

א. בריש פרשתנו כתיב "וידבר ה' אל משה בהר סיני . . ושבתה הארץ שבת לה". ומפרש ע"כ רש"י "מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כלולתיהן ודקדוקיהן מסיני".

והנה, מכך שלימוד זה ד"בהר סיני" נכתב במצות שמיטה דווקא, בהכרח לומר שמצות שמיטה יש בה ענין מיוחד לגבי שאר המצוות, שבזה היא נחשבת מצוה כללית, וכמו שיתבאר לקמן.

ב. ויובן זה בהקדים מה שנכתב בפסוק לאח"ז "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך", דלכאורה, מכיוון שזהו אינו ציווי אלא רק ענין של רשות, מדוע צריכה התורה לכתוב זאת? אלא, בהכרח לומר, שהענין ד"שש שנים תזרע שדך" נכלל בענין השמיטה, דאף שהמצוה היא על השנה השביעית שהיא "שבת שבתון", גם ה"שש שנים" הנם חלק מן המצוה.

והביאור בזה:

ענין השמיטה כפשוטו הוא, שבשנה השביעית צריך להיות 'שבתון' בכל עיני מלאכת הארץ שמהם עושים את הלחם וכו' שעליו יחיה האדם. "וכי תאמרו מה נאכל"? ע"כ עונה התורה: "וצייתו את ברכתי . . ועשת את התבואה לשלש השנים".

דהיינו, שתובעים מיהודי, שאחת לשבע שנים יתנתק מן העניינים והצרכים הארציים, ולא יעסוק במלאכות הארץ הקשורים עם הלחם שעליו יחיה האדם, וישעין עצמו לגמרי על אביו שבשמים, שהוא יתן לו פרנסה באופן שלמעלה מהטבע.

אמנם, זהו לא 'סדר' לכל הזמן, רוב הזמן (בכמות) צריך האדם להשקיע בענייני העולם בכדי 'לברר' את ניצוצות האלקות שבהם, דהרי לשם כך נברא העולם באופן של טבע דווקא, שהאדם יצטרך לעסוק בעניינים הגשמיים ויברר אותם.

אך בזמנים מסוימים, נדרש מן היהודי 'לצאת' מן העולם, דהגם שצריך אמנם לעסוק בעבודת הבירורים, בזמן מן הזמנים צריכה להיות נרגשת בו התנועה שעומד הוא למעלה מן העולם. זהו ענינה של השמיטה, ובזה שייכים ה"ש שנים" לשמיטה עצמה, כדלהלן.

ג. שייכות זו של ה"ש שנים תזרע שדך" לשמיטה, ניתן לבארה בשני פנים:

האופן הראשון הוא, ששש השנים משמשים כהכנה לשנת השמיטה, דבכדי שתוכל להיות התנועה דעמידה 'למעלה מן העולם', מוכרחת להיות קודם לכן התעסקות בעולם גופא ע"פ תורה.

וזוהו מה שאומר הכתוב "שש שנים תזרע שדך", שע"י שש שנות העבודה בעולם ע"פ התורה והשולחן ערוך, יוכלו להגיע אח"כ לשנה השביעית – עבודה באופן ד'למעלה מן העולם'.

והאופן השני הוא, ששש השנים הנם התכלית של שנת השמיטה, דהיינו, דבכדי שיוכל להיות בירור העולם (בשש השנים) מוכרח שתהיה קודם לכן עבודה שהיא באופן שלמעלה מן העולם, דדווקא ע"ז מובטח שכאשר האדם יגיע להתעסקות עם עניני העולם, אזי לא רק שלא 'ישקע' בהם, אלא שאף יעסוק עמם ע"מ לבררם.

ד. ועפ"ז מובן היטב מדוע נחשבת השמיטה כמצוה כללית (שלכן דווקא בה נכתב הענין ד"בהר סיני" כנ"ל):

דהנה, ענין המצוות הוא כמו שמבאר כ"ק אדמו"ר הזקן בספר התניא (פרק מא) שעסק התורה והמצוות הוא ענין של "מסירות נפש ממש כמו בצאתה מן הגוף" דהרי בשעת הלימוד וכו' אינו מהרהר בצרכי הגוף, "אלא מחשבתה מיוחדת ומלובשת באותיות התורה והתפילה". כלומר, שבשעת העסק בתורה ומצוות ותפילה צריך להיות ההרגש בדיוק כפי שהוא לאחר צאת הנפש מן הגוף - "אליך ה' נפשי אשא".

אמנם, מאידך גם דורשים מן האדם שיקיים כל מצווה כתיקונה, בהגבלות הזמן ומקום שלה, ועם כל הדקדוקים שבה, שאלו הם הרי הגבלות שמצד העולם.

זאת אומרת, שענין המצוות הוא, שצריך 'לקחת' את התנועה של מסירות הנפש, היציאה מן

הגשמיות, ועם תנועה זו גופא לקיים את המצוה עם כל פרטיה ודקדוקיה, דהיינו 'המשכת בלי גבול בגבול'.

וזהו החידוש שבמצות השמיטה, שענין זה (דהמשכת הבל"ג בגבול) שבכל המצוות הוא רק באופן קיום המצוה, הנה במצות השמיטה הינו בגילוי במצוה עצמה, שענינה הוא לחבר את ה"שש שנים" עם ה"שנה השביעית", ה'למעלה מן העולם' עם העולם, כנ"ל.

ה. וי"ל שענין זה מרומז גם בעניינו של "(ב)הר סיני" (שנכתב דווקא במצות השמיטה, כנ"ל):
 חז"ל מספרים (מדרש תהילים סח, יז) שבשעת מתן תורה באו כל ההרים הגבוהים לפני הקב"ה וביקשו שתינתן התורה עליהם, אך הקב"ה בחר דווקא בהר סיני "דמכיך מכל טוריא".
 ולכאורה אינו מובן, אם המעלה היא השפלות, היתה צריכה התורה להינתן בבקעה, או עכ"פ במישור, ואם המעלה היא בהגבהה דווקא, היתה צריכה התורה להינתן על ההרים הגבוהים יותר?

אלא, שבזה מרומזת כוונת נתינת התורה, דפעולת מתן תורה היתה לעשות מן הגשמיות גופא אלקות, שזה מרומז בענינו של הר סיני – שפלות והגבהה ביחד.

ומענין זה ד"בהר סיני" ניתן הכוח לבני" לפעול הענין של מצות השמיטה, שהיא כללות כל המצוות, לעשות מהגשמיות אלקות, ולהשלים את הכוונה האלקית ד"להיות לו ית' דירה בתחתונים" (תנחומא נשא, טז).

"וכי ימוך אחיך . . והחזקת בו"

(כה, לה)

בימי אדמו"ר הזקן, שגור היה בפי החסידים הפתגם: פת הלחם שיש לי הוא שלך כשלי. בהקדמם את תיבת 'שלך', ובציינם שה'שלך' הוא כ'שלי'.

(ספר היום יום, ליום טו אייר)

חידושי סוגיות

מצות עשה להשיך לעכו"ם – הטעם בזה

הטעם בכך שישנה מצות עשה להשיך לעכו"ם הגם שיש לו חסרון ממון עי"ז, בהקדם ביאור הסברות בפלוגתת הגאונים והרא"ש בענין מחילה בריבית, דעפ"ז מבואר (ע"פ פנימיות) ענין זה ד"לנכרי תשיך"

"אל תקח מאתו נשך ותרבית" (בהר כה, לו)

וכתב הרמב"ם⁴: "העכו"ם וגר תושב לוי מהם ומלוין אותן בריבית . . לאחיך אסור ולשאר העולם מותר. ומצות עשה להשיך לעכו"ם⁵ שנאמר⁶ לנכרי תשיך, מפי השמועה למדו שזו מצות עשה".

והיינו שישנם ג' דינים בהלואה בריבית: ישראל - אסור להלוותו בריבית, גר תושב - מותר להלוותו בריבית, עכו"ם - מצוה לקחת ממנו ריבית.

(4) הל' מלוה ולוה רפ"ה.

(5) וכ"כ בסהמ"צ מ"ע קצח, וכן פסק אדה"ז ב"ד הל' ריבית סע"ה, שהוא מ"ע. וראה בגו"כ הרמב"ם שם. מפרשים לסהמ"צ להרמב"ם שרש ו. ב"ח ל"ד ר"ס קנט.

(6) תצא כג, כא.

מה טעם נצטוינו לחסר ממונו של עכו"ם? ע"י נשך?

א. כתוב בפרשתנו: "וכי ימוך אחיך גו' גר ותושב וחי עמך, אל תקח מאתו נשך ותרבית גו'". ופירשו חז"ל בגמרא², שמה שנאמר "אל תקח מאתו נשך ותרבית" קאי רק על "אחיך" ולא על "גר ותושב" [שכן נאמר "אל תקח מאתו" בלשון יחיד, ולא "אל תקח מאתם" בלשון רבים]. ומה שנאמר "גר ותושב" הוא רק לענין "וחי עמך" - "שאתה מצווה להחיותו"³, אבל לא לענין "אל תקח מאתו נשך ותרבית".

(1) כה, לה-ו.

(2) ב"מ עא, סע"א.

(3) רש"י שם.

ואנאה וריבית) חסרת ממון שמחסר את חברו¹⁴ - וא"כ מהו הטעם ש**נצטוונו** לחסר ממון של העכו"ם ע"י נשך?

מקדים ביאור מחלוקת הפוסקים בענין מחילה בריבית

ב. ויובן זה בהקדים ביאור פלוגתת הפוסקים אם מועלת מחילה בריבית: דעת הגאונים¹⁵, שגם אם המלוה כבר גבה את הריבית, אין מחילת הלוה מועלת לפטור את המלוה מלהחזירה ללוה. והטעם לזה: "כל ריבית שבעולם מחילה היא, אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זה לפיכך אין המחילה מועלת בריבית". אבל דעת הרא"ש¹⁶ (וכן נפסקה ההלכה בטור וש"ע¹⁷), שאין מחילה מועלת להתיר את לקיחת הריבית מעיקרא (כי כל ריבית שבעולם מחילה היא והתורה אסרה מחילה זו), אבל "אם (כבר) לקח ממנו ריבית וצריך להחזירה לה מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל"¹⁸.

והנה טעמים של הגאונים שאין מחילה מועלת כלל בריבית גם לאחרי שנתנה הלוה

והנה מה שהתירה התורה לקחת ריבית מעכו"ם (ומגר תושב) - אף ש"אסור לגזול או לגנוב כל שהוא דין תורה בין מישראל בין מנכרי"⁷ וגם "אסור (מדאורייתא⁸) לרמות את בני אדם במקח וממכר . . . ואחד עכו"ם ואחד ישראל שוים בדבר זה"⁹ -

מובן הוא, כי שאני¹⁰ ריבית מגזל ואנאה, וכדאי' בגמרא¹¹ (שגם בישראל לא מצינו למילף האיסור דלקיחת ריבית מאיסורי גזל ואנאה, כי) "מה להנך (גזל ואנאה) שכן שלא מדעת [אנאה - לא ידעי בי', גזל - על כרחי' שקל"¹²], תאמר בריבית דמדעתי [נותן לו¹²]".

ומכיון שהריבית שאני מגזל ואנאה, דלקיחת הממון הוא "מדעתי" דהלוה, לכן אתי שפיר שלא אסרה התורה לקחת ריבית (הקלה מגזל ואנאה) אלא מ"אחיך" אבל לא מעכו"ם (וגר תושב).

אמנם זה שיש גם "מצות עשה להשיך לעכו"ם", צריך ביאור: אף שהלוה נותן את הריבית מדעתו ומרצונו - אבל הרי התורה קראה בשם "נושך"¹³ וסו"ס יש "בכולן (גזל

(7) לשון אדה"ז - בשולחנו ריש הל' גזילה וגניבה, מרמב"ם ריש הל' גניבה. טוש"ע ח"מ ריש סי' שמח. ובונוגע לגזילה ראה רמב"ם ריש הל' גזילה ואבידה. טוש"ע שם ר"ס שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(8) שו"ע אדה"ז הל' אנאה וגניבת דעת ס"א.

(9) רמב"ם הל' מכירה רפ"ח, וראה טוש"ע ח"מ סרכ"ח ס"ו.

(10) ראה בכ"ז רמב"ן תצא שם, כ'. אברבנאל תצא שם ד"ה והתשובה הד'. שו"ת צ"צ יו"ד ספ"ג.

(11) ב"מ סא, א.

(12) רש"י שם.

(13) ראה רש"י משפטים כב, כד: כנשיכת נחש שנושך

חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש . . . עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה. וראה תנחומא משפטים ט. שמ"ר פל"א, ו.

(14) לשון רש"י ב"מ שם (ד"ה למה לי).

(15) הובא ברמב"ם הל' מלוה ולוה פ"ד הי"ג. וברא"ש וחיזוי הריטב"א החדשים (והובא בשיטמ"ק) לב"מ שם.

(16) ב"מ שם. וכ"ה דעת הרמב"ם (לפי פי' המ"מ והריטב"א הנ"ל) שם.

(17) יו"ד סי' קס ס"ה. וכ"ה בשו"ע אדה"ז הל' ריבית ס"ה.

(18) ל' הטוש"ע שם.

מדעתי' להמלוה

שהתורה הטילה על המלוה בגדר **מצוה וחיוב** לשמים (ובחיוב החזרתו ללוה הוא משועבד לגבוה) - ולכן "אין המחילה מועלת בריבית" גם אחרי שקבלה המלוה, כי אינו יוצא ידי חובתו לשמים עד שיחזיר את ה"איסור שבלע".

מבאר סברות המחלוקת

ג. והנה עפ"י צ"ל דסברתו של הרא"ש (והטור והשו"ע) דמהני מחילה בריבית (לאחרי שבא לידי המלוה):

ע"ה שחיוב החזרת הריבית הוא חיובא דרמא רחמנא עלי' ואינו מטעם שעבוד ממון (כמו שהוכיח הריטב"א שם¹⁹), בכ"ז, חיוב זה שחייבתו התורה אין זה ד"לשמים הוא חייב", אלא דרמא רחמנא חיובא עלי' להחזיר את הממון שחיסור את חבירו שלא כדן, והיינו שנתחייב (מצד מצוה זו) בחיוב לחבירו, וע"ז מהני מחילה.

וכמבואר בדברי הריטב"א הנ"ל (לשיטת הגאונים) שענין החזרת הריבית מפאת חיובא דרמא רחמנא עלי' (ולא מטעם שעבוד ממון) ה"ה "כענין פריעת בע"ח מצוה", אלא שהריטב"א חילק (לדעת הגאונים) בין פריעת בע"ח להחזרת ריבית, דבפריעת בע"ח איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה אבל הכא לשמים הוא חייב", ושיטת הרא"ש היא שגם

נטילת הריבית מועלת],

ולכן צריך לומר, שהסברת הריטב"א ר"לשמים הוא חייב" היא הסברה בדברי הגאונים "התורה לא מחלה כו", ככפנים.

21) מהא ד"רבי יוחנן סבר (ב"מ סא, ב) וריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינין וגם לד"ה אם מת, בניו פטרין אלא

[אף שחידוש זה, ש"התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו" הוא לכאורה, רק בנידון מחילת הלוה והסכמתו לתת את הריבית, אבל לאחרי נתינת הריבית לא מצינו שהתורה אסרה המחילה]

מבאר הריטב"א¹⁹, וז"ל: "תביעת ריבית לא היא כשאר תביעות בגזל ואונאה וכיוצא בהן דאית לי' על חברי' שעבוד ממון, אלא חיוב הוא שחייב הכתוב להחזיר איסור שבלע. . דחיובא דרמא עלי' רחמנא הוא, וכענין חוב למ"ד פריעת בע"ח מצוה ושעבודא לאו דאורייתא, אלא דהתם איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה, אבל הכא לשמים הוא חייב, וכיון שכן לא תועיל לו מחילת חבירו".

והיינו, שכוונת הגאונים בההוכחה ש"כל ריבית שבעולם מחילה כו" הוא²⁰:

מכיון ש"כל ריבית שבעולם מחילה היא" אלא ש"התורה לא מחלה ואסרה", הרי מזה מוכח שהאיסור דלקיחת ריבית וחיוב החזרתה אינו בגדר דין ממון שהוא חייב לחבירו (מאחר שהלה מחל את הריבית), אלא שהוא ענין ואיסור

(19) ב"מ שם.

20) בשו"ת אבני' (יר"ד (ח"א) סקמ"ו סק"ג), שסברת הגאונים "כל ריבית שבעולם מחילה היא והתורה לא מחלה כו" וסברת הריטב"א "לשמים הוא חייב" ב' טעמים הם. אבל ע"פ מ"ש לעיל בפנים שהחידוש ש"התורה לא מחלה" מצינו רק בנידון המחילה לתת את הריבית ולא בנוגע להמחילה שלאחרי נתינת הריבית - הרי מובן, שהסברא "התורה לא מחלה כו" (כשלעצמה) אינה מספקת שמשו"ז לא תועיל מחילה גם אח"כ [ולהעיר גם משו"ע אדה"ז (הל' ריבית שם) שכותב "כל ריבית שבעולם מחילה כו" והתורה לא מחלה ואסרה מחילה זו", ומ"מ פוסק כהרא"ש שהמחילה שלאחר

לממונו של מלוה²⁴ ואין עליו חיוב להחזירו מצד דין ממון כשלעצמו, אלא מצד חיובא דרחמנא.

הטעם שאין מקבלין ממנו - ע"פ פנימיות

ד. ועפ"ז יש לבאר, בפנימיות העניינים, פרט בדין החזרת ריבית:

המלוה בריבית אם בא לעשות תשובה ולהחזיר הריבית אין מקבלים ממנו²⁵, ואע"פ שאין מקבלים ממנו חייב להחזיר לצאת ידי שמים ומ"מ מדת חסידות שלא לקבל ממנו²⁶.

והביאור בזה:

שגם המחבר (י"ד סי' קס"ה) פוסק כהרא"ש ש"מועלת מחילה לפטר" [וראה אבני נזר שם: "ודברי המחבר לפענ"ד סותרין זא"ז וצ"ע"] - על כרחך צ"ל שהטעם לזה הוא לפי שענינה של מצוה זו היא להחזיר את הממון שחיסר את חברו, כנ"ל בפנים. וראה בהנסמן לקמן הערה 24.

24) ראה חידושי הריטב"א קדושין ו, ב. חידושי הריטב"א החדשים ב"מ סה, א בשם הרמב"ן (הובא בשטמ"ק שם).

במחנ"א (הל' מלוה ולוה דיני ריבית ס"ב) רוצה להוכיח מכ"מ (דלא כהריטב"א) דכשהריבית הוא בעין לא קנה המלוה את הריבית. אבל ראה שעה"מ (פ"ח מהל' אישות הל' טו) שהשיג עליו. וראה גם אבני מילואים סי' כח סקכ"ב. פנ"י ב"מ סא, ב. רעק"א שם, א-ב. ועוד.
25) ב"ק צד, ב. רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ה. טושו"ע י"ד סי' קסא ס"ז.

26) שו"ת הריב"ש סי' תיז. הובא בב"י י"ד סי' קסא ד"ה והיכא. משא"כ בגזילה - ראה טושו"ע ח"מ ר"ס ססו

יורדין לנכסיו, אבל עיי"ש שא"ז מטעם שעבוד ממון כ"א נדחתין לנכסיו כדי שיקיים המצוה דכמו שכופין אותו בגופו כופין אותו בממונו. וראה פס"ד להצ"צ חידושים על הרמב"ם בתחילתו (ע' שלט). קצה"ח סל"ט סק"א. סי' ר"צ סק"ג.

ענינה של מצות החזרת ריבית הוא שחייבת התורה להחזיר את הממון שחיסר את חברו, ואינו בגדר "חיוב לשמים"²².

ונמצא שבין לשיטת הגאונים ובין לשיטת הרא"ש (והטושו"ע)²³ נחשב ממון הריבית

בדבר המסויים מפני כבוד אביהן בלבד" (שם סב, א).
22) וההוכחות שברטב"א שם (הובאו בהערה הקודמת) ה"ה רק שאינו שעבוד ממון אלא חיובא ורמא רחמנא עליו ולא כגזל ואונאה שישנו שעבוד ממון, עיי"ש. אבל לא לענין זה ש"לשמים הוא חייב".
23) אבל ראה רמב"ן בסה"מ"צ מ"ע יז (במנין המצות שלו). ובמג"א שם.

העירני ח"א: דבשו"ת אבני נזר (סימן קס"ח סק"א) כתב שס"ל להרמב"ם (לפי ביאור המג"א שהטעם מה שלא מנה הרמב"ם מצות החזרת ריבית הוא "לפי שהיא נכללת במצות השבת הגזילה") שהוא "חיובא דממונא". ושם סק"ב שאלו הסוברים דמהני מחילה סבירא להו כשיטה זו.

אבל ** ראה ב"י (י"ד סק"ס ד"ה ומ"ש רבינו. שם סק"א ד"ה וריבית דאורייתא (מהנמק"י (פרק א"ג) בשם הרשב"א והר"ן). וכן פסק בשו"ע שם ס"ה): "דהא דר"ק יוצאה בדיינים, היינו לומר דכופין אותו. . כדי שיקיים המצוה, אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו" ** - הרי משמע שס"ל להמחבר שהריבית הוא ממונו של המלוה. ומכיון

(* ו"ל (בדוחק עכ"פ) שגם המג"א סובר שממון הריבית הוא נחשב לממונו של המלוה והחיוב להחזירו הוא רק מצוה, ומה שהיא נחשבת במצות השבת הגזילה הוא רק מצד זה שענינה של מצות החזרת ריבית הוא להחזיר את הממון שחיסר את חברו (כפנים), דוגמת השבת הגזילה.

** וכן מוכח מזה שלא הובא בטור וכו' (ענין זה שכ' הרמב"ן או המג"א) שצריך להחזיר ריבית כמו שצריך להחזיר הגזילה כו'. (ומובן שאין זה דומה למ"ש הטור (בשם הרא"ש) שמועלת מחילה כו' כמו בכל גזל. וראה מחנ"א (הל' מלוה ולוה דיני ריבית סימן י"ד) מש"כ בהרא"ש).

*** במחנ"א (שם סי' א') כתב דלדעת הרא"ש

הריבית, לא ניתן לו לברר ניצוצות אלו וסדר עבודתו בהם הוא בדרך דחי' (כמו בניצוצות שבכל דברים האסורים³⁵).

אמנם לאחר ששלקח המלוה את דמי הריבית וכבר נעשו חלק מממונו ואין עליו חיוב להחזירה מצד דין ממון כשלעצמה אלא מצד חיובא דרמא רחמנא עלי' כנ"ל - הנה אף שעבר איסור בזה וחייב להחזיר את הריבית, מ"מ, כל היכא שישנה דרך אחרת המאפשרת שלא יצטרך להחזירה - צריך להשתדל שתשאר הריבית בידו, מכיון שהניצוצות שבה שייכים לשרש נשמתו.

וזהו הטעם (הפנימי) שמדת חסידות היא שלא לקבל החזרת הריבית מהבא לצאת ידי שמים, כי הניצוצות שבדמי הריבית, שייכים לשרש נשמתו של המלוה.

עפ"ז מבאר השאלה דלעיל

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם הטעם שנוצטוונו ליקח הריבית מן הגוי - אף שאסור לחסר ממנו ע"י גזל ואונאה - כי ניצוצות אלו שבדמי הריבית של הגוי הלוה מישראל, שייכים הם להמלוה, ועליו לברר את הניצוצות מרשות הקליפה ולהעלותם לקדושה³⁶.

ועפ"ז יובן גם מה שיש אומרים³⁷ דהמצוה

(35) ראה לק"ת שה"ש ו, ד.

(36) ראה אוה"ת דברים ד"ה לנכרי תשיך (ע' תתרח): "ולכן יש ליקח ממנו (מהנכרי) ריבית". וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים טו, א סק"ד: "אמנם לעכומ"ז הותר הנשך . . . שתתמלא מל' דאצילות מחורבנם של ג' קליפות".

(37) ראה כנה"ג ליר"ד סי' קנט.

ארז²⁷ "התורה חסה על ממונו של ישראל", והטעם לזה י"ל:

פס"ד הוא "כל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכך דעהו"²⁸ - במילא כיון שזהו ממונו עליו לקיים פס"ד זה גם בכל ממונו²⁹, ובל' הרמב"ם³⁰ "לא יהי' בלבו לקיבוץ ממון בלבד אלא כו".

בסגנון תורת החסידות - בממונם של ישראל ישנן "ניצוצין קדושים השייכים לשרש נשמתו"³¹.

והנה מכיון שהטביע הקב"ה את עולמו באופן וסדר זה, שהאדם יכול להרויח בכספו ע"י שילוח אותו בריבית³² ויתירה מזו ש"אגר נטר לוי"³³ השכל מחייב זה³⁴ - הרי מובן, שגם הניצוצות שבהריבית יש להם איזו שייכות לשרש נשמתו, אולם מאחר שהתורה אסרה את

ובחכמת שלמה (למהרש"ק) שם.

(27) ר"ה כז, א. וש"נ.

(28) אבות פ"ב, מ"ב. משלי ג, ו. וראה לקו"ש ח"ג ע'

907, 932.

(29) להעיר מהציווי דלא תשחית גו' (אלא כיון שזה היזק - ולא רק מניעת ריוח - הזהירה תורה אפילו משל הפקר (ואפילו על של נכרים שנלחמים עמם) - הל' שמירת גוף כו' - לאדה"ז - סי"ד).

(30) הל' דיעות פ"ג ה"ב (ויסוים הענין בה"ג שם).

(31) כתר שם טוב סי' ריח (בהוצאת קה"ת). אור תורה

להח"מ קא, ד (בהוצאת קה"ת).

(32) ראה אברבנאל שבהערה 10. וגם לאחר שהתורה אסרה ריבית נהנה "הריבית חוב הוא שנתחייב הלוה וחייב לשלם אלא שהתורה גזרה שאף שנתחייב שלא יקח" (מל"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א ד"ה מי שהי'). וראה צפע"נ ע"ת תצא כג, כ (ע' ריז): "שבאמת הוא חייב לו ריבית כו' רק שהתורה אסרה זה".

(33) ב"מ סג, ב.

(34) ועד כדי כך דחמשין דעבדין טבין מן מאתים דלא

עבדין (ירוש' פאה פ"ח ה"ח).

ד"לנכרי תשיך" היא (לא רק ליקח ממנו ריבית, אלא גם) מצוה להלוות את הנכרי בכדי לקחת ממנו ריבית - כי מזה שהנכרי זקוק להישראל שילוח לו מעות, מוכח, שהניצוצות הנמצאים במעותיו של נכרי זה שייכים הם לישראל. ולכן מצוה להלוותו בכדי לקחת ממנו ריבית בכדי להעלות את ניצוצות אלו לקדושה.

"והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ"

(כה, כג)

בל"ג בעומר שנת תר"ד (בערך) חזר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על תורת הבעש"ט:

כתיב "כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות" – כשם שהחכמים הגדולים ביותר, לעולם לא ישיגו את אוצרות הטבע הגדולים שה' יתברך הטביע בארץ ש"הכל היה מן העפר", כך לא יכול אף אחד להשיג את אוצרות הטבע הגדולים שחבויים ביהודים, שהם ה"ארץ חפץ" של הקב"ה.

וסיים הבעש"ט: חפץ אנוכי לפעול שהיהודים יתנו יבול, כפי ש"ארץ חפץ" של הקב"ה יכולה לתת.

(ספר היום יום, ליום יז אייר)

דרכי החסידות

מלוקט משיחות, אגרות וכתבי
כ"ק אדמו"ר מוהררי"צ מליובאוויטש נ"ע

עניינו של פסח שני: תמיד אפשר לתקן

"אם האדם רוצה ללכת בדרך הטהרה עוזרים לו מלמעלה ופותרים לו שיביאו
לדרך הטהרה"

נפש השנית, חדר שני, פסח שני

אמרו חסידים: שלשה דברים קרויים "שני": נפש השנית, חדר שני ופסח שני.

א. נפש השנית – הנפש האלוקית, עליה אמר רבינו הזקן שהיא דבר הוי'.

ב. חדר שני. בבתי הכנסת החסידיים נהגו לבנות חדר שני הנקרא "די חב"ד'ניצע" [שבו יוכלו
להאריך בתפילה]. בשביל מי הקימו חדר זה? בשביל רבנים – הרי זה לא מתאים, בשביל שוחטים
הרי אין להם זמן, אלא רק בשביל בעלי בתים חסידיים, הם ידעו שצריך "לקפוץ" ל"חב"ד'ניצע".

ג. פסח שני. ענינו שלעולם לא מאוחר מדי, תמיד יכולים לתקן, אפילו מי שהיה טמא ובדרך
רחוקה, ואפילו "לכם", כלומר שהיה זה ברצונו הטוב, מכל מקום יכולים לתקן.

כשלוקחים את הנפש השנית ונכנסים ל'חדר שני' – נעשה בכך פסח שני, שהכל נעשה מתוקן.

(שיחת פסח שני תש"א אות ה')

גסות הנפש הבהמית לעומת גדלות הנפש האלוקית

אל יפול לב האדם עליו, דמי שידוע ומכיר במהות הנפש הבהמית שלו ורואה כי ברע הוא רחמנא
ליצלן, אשר הנפש הבהמית שלו הנה לבד זאת שהוא חומרי וטבעי, הנה הוא מסיתו ומפתה אותו
(ולפעמים גם פועל עליו חס ושלום, כפי שידוע לו בינו לבין עצמו) על ענינים רעים רחמנא ליצלן,

הנה צריך לדעת כי באמת יש לו כחות על זה, לבררו ולזככו ולהפכו ממהות למהות ממש, וכמאמר לפום גמלא שיחנא, דמי שגופו עב, והנפש הבהמית שלו גס ביותר, הנה בהכרח שגם הנפש האלקית שלו גבוה במעלה ותגבורת כח ביותר אשר ביכלתו לפעול גם על נפש הבהמית גס שכזה.

(סה"מ תש"ט עמ' 218)

להתקרב לאלוקות - תלוי בעבודה

"אדם כי יקריב מכם קרבן לה" (ויקרא א, ב)

האדם כאשר יתקרב לאלקות, הנה מכם הוא קרבן להוי', מכם ובכם תלוי הדבר . . דאל יאמר אדם איך אתקרב אל אלקות, ובפרט כאשר יודע מהותו העצמי שהוא בשפלות ומלוכלך בכמה ענינים לא טובים, וא"כ הוא בתכלית הריחוק מאלקות ואיך אתקרב לאלקות, וע"ז אומר "מכם", בכם הדבר תלוי, דכל אחד ואחד מישראל יכול לאמר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב (תנא דבי אליהו רבה פכ"ה), ואין בזה הגבלות כלל, ואין שום דבר המונע ומעכב חלילה, לעלות ולהגיע ולהתקרב לאלקות, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג, א) ומתגלה ומאיר בכל אחד ואחד לפי כחו ויכלתו. כדאיתא במדרש רבה (במדבר רבה פי"ב, ג) "וכשאני מבקש איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחך", לפי הכח של כל אחד ואחד, דע"ז הנה בכח כל אחד ואחד לעלות ולהגיע למדריגה היותר נעלית.

(סה"מ השי"ת עמ' 113)

הבא לטהר מסייעין בידו

"בא לטהר מסייעין אותו, בא לטמא פותחין לו (ומכניסין לו פתח, רש"י)" (שבת קד, א)

- לאדם ניתנה בחירה חופשית. שתי דרכים עומדות בפניו, האחת מובילה אותו "לטמא" ואחת מובילה אותו "לטהר". שני הפתחים - של הטומאה והטהרה ישנם בכל דבר מהדברים המותרים שבעולם ולאדם ניתנה האפשרות לבחור באיזו דרך ובאיזה פתח ברצונו ללכת.

למרות שהבחירה היא חופשית, קיים הבדל בבחירה בין הדרכים, אם האדם רוצה ללכת בדרך הטומאה - פותחים לו. ואילו אם האדם רוצה ללכת בדרך הטהרה עוזרים לו מלמעלה ופותחים לו פתח שיביא אותו לדרך הטהרה.

[..] אמת הדבר שהעיקר הוא ה"בא לטהר", כלומר העיקר הוא שצריך להיות הרצון ללכת בדרך הטהרה, ובכך באה העזרה מלמעלה שמכניסין לו פתח הטהרה.

(לקו"ד ח"א ליקוט ח אות יד)